

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-54>

УДК 338.439

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ КАРТОПЛІ В УКРАЇНІ З ВРАХУВАННЯМ ЗОНАЛЬНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ГАЛУЗІ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF POTATO MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

Артюх Тетяна Миколаївна

доктор технічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3541-6690>

Безсмертна Оксана Владиславівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4142-9925>

Мельник Дмитро Васильович

Вінницький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9417-7007>

Artyukh Tetiana

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Bezsmertna Oksana, Melnyk Dmytro

Vinnytsia National Technical University

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті проведено глибокий аналіз ринку картоплі в Україні в розрізі показників зональної спеціалізації галузі. Виявлено, що стан галузі залежить від виконання таких завдань, як виведення нових сортів, розробка та застосування новітніх технологій вирощування культури та обробки землі, забезпечення належних умов зберігання картоплі. За результатами аналізу обсягів виробництва та використаної площі під картоплю протягом 2017–2020 років з'ясовано, що темпи збільшення обсягу збору картоплі перевищують темпи зростання площі, а це означає збільшення рівня урожайності. Дослідження зональної спеціалізації виробництва картоплі показало, що до 2011 року ця культура в найбільших обсягах вирощувалася на Поліссі, однак в наступні роки відбулася переспеціалізація, і основна частка виробництва і споживання картоплі стала припадати на регіони Лісостепу.

Ключові слова: картопля, регіон, зональна спеціалізація, насіння, урожайність, ціна, вирощування, сорт, виробники картоплі, ринок картоплі, продаж, споживання.

The article is devoted to the problems and prospects of development of the potato market in Ukraine taking into account the zonal specialization of the industry. The topic is relevant because Ukraine is one of the five major potato producers in the world, and most regions of the country specialize in the production of this crop to ensure high demand for it both in the country and abroad. Potatoes are used not only as food but also as a source of income for those farms that grow and process it. Prospects for the development of the potato industry depend not only on the production capacity of agricultural producers, but also on the ability to breed new varieties, using the latest technologies of potato growing and tillage, and ultimately on the conditions of storage and delivery of potatoes. The aim of the work is to identify the peculiarities of the development of the potato market in Ukraine taking into account the zonal characteristics of the industry. The following methods were used for the study: statistical methods of research, methods of induction, deduction, synthesis,

analysis, comparison, and tabular and graphical methods were used to display information. As a result of the analysis for 2017–2020, it was found that the volume of potato harvest has an increasing rate and this rate exceeds the growth rate of the area for potatoes. Thus, it is concluded that there is a potential for productivity growth. The volume of potato production and consumption determines the dynamics of crop import and export. During the analyzed period, potato imports increased, while exports decreased due to the fact that Ukrainian potatoes have a low level of competitiveness in foreign markets primarily because of high production costs and high sales prices. Taking into account the zonal specialization of potato production, it was found out that until 2011 Polissya had the best potential, but in the following years there was a re-specialization and the forest-steppe regions became the main producers. Thus, the results of the study have the practical importance and allowed to identify promising regions for specialization in potato production in Ukraine.

Keywords: potatoes, region, zonal specialization, seeds, yield, price, cultivation, variety, potato producers, potato market, sale, consumption.

Постановка проблеми. Для українців картопля є головним продуктом харчування. Також картопля є найважливішою стратегічною сільськогосподарською культурою аграрного ринку, який забезпечує продовольчу безпеку та добробут населення. Насправді, картопля – не тільки другий «хліб», а й джерело доходів для тих, хто займається її вирощуванням.

Станом на 2021 рік Україна займає четверту позицію серед найбільших виробників картоплі в світі та другу позицію за споживанням продукту на одну людину. Українці споживають 139 кг картоплі на рік на 1 особу, а середній показник споживання цього продукту у світі - 33 кг картоплі на рік на людину. Ці дані дозволяють переконатися в тому, що картопля є дуже важливою для українців і у світі в цілому. Тому актуальним є завдання дослідження ринку картоплі в Україні та виявлення проблем та перспектив його розвитку з врахуванням зональної спеціалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників, котрі займаються дослідженням ринку картоплі, можна виділити наступних: Бондарчук А. А. [7], Староселець І. [4], Ястремська А. А. [1], Жук Т. М. [9], Іскакова О. Ш. [8] та ін. Роботи цих науковців присвячені дослідженням стану, проблем та перспектив розвитку галузі картоплярства в Україні, технологій вирощування картоплі та підвищення її продуктивності, аспектів якості та безпеки цієї сільськогосподарської культури. Також слід відмітити актуальність робіт, в яких йдеться про розробку статистичних та математичних моделей аналізу показників ефективності функціонування картопляної галузі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень галузі картоплярства,

які в основному стосуються аграрних технологій вирощування та зберігання картоплі, недостатньо уваги приділяється виявленню та порівнянню зональних аспектів розвитку цього ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз ринку картоплі в Україні та виявлення зональних особливостей цієї галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Картоплярство є однією із пріоритетних сфер сільськогосподарського виробництва в Україні. На сьогоднішній день питання розвитку галузі включає такі завдання: виведення нового та високоякісного насіння нових сортів; розробка нових технологій вирощування картоплі, обробки землі та рослин; проектування сучасних картоплесховищ; застосування європейської моделі системи контролю якості насінневої картоплі [10].

Як зазначається в асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», у 2020 році валовий збір картоплі збільшився на 2,8% до 20,9 млн. т, порівняно з 2019 роком. За останні п'ять років виробництво картоплі суттєво не змінилось і коливається в межах 20–22 млн. т, але лише 2% з нього вирощують промислові підприємства (рис. 1). Решта картоплі вирощується в домашніх господарствах для власних потреб, для худоби та для подальшого продажу [5].

Посівна площа для картоплі також у 2020 році збільшилась, і зростання склало 1,3% – до 1325 тис. га (рис. 2), тобто обсяг вирощування картоплі у 2020 році мав більший відсоток зростання в порівнянні із відсотком зростання посівної площі, що дає зрозуміти зростання врожайності в порівнянні з попереднім роком та розвиток картопляної галузі.

Україна ніколи не була лідером на світовому експортному ринку. У невеликих обсягах

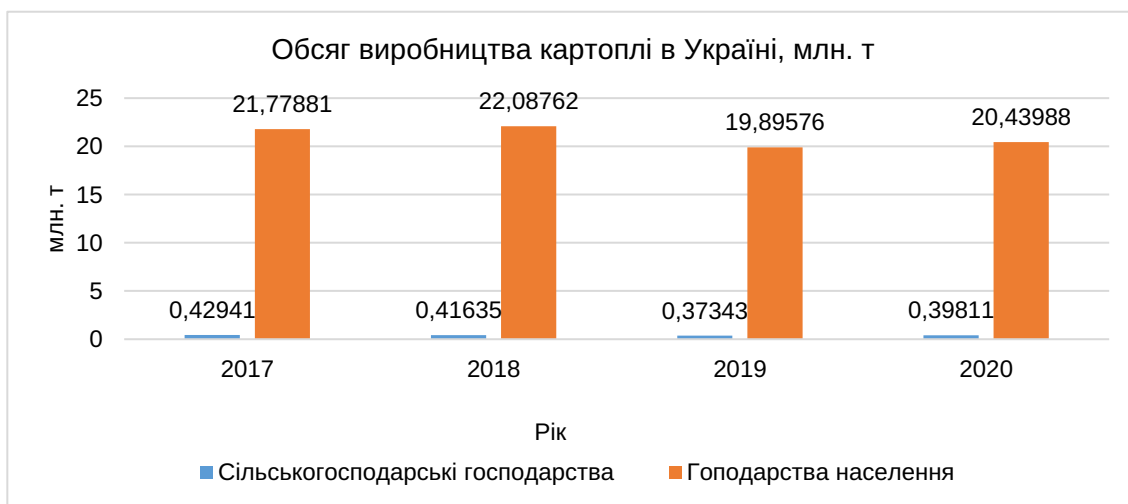

Рис. 1. Обсяг виробництва картоплі в Україні в розрізі господарств, млн.т

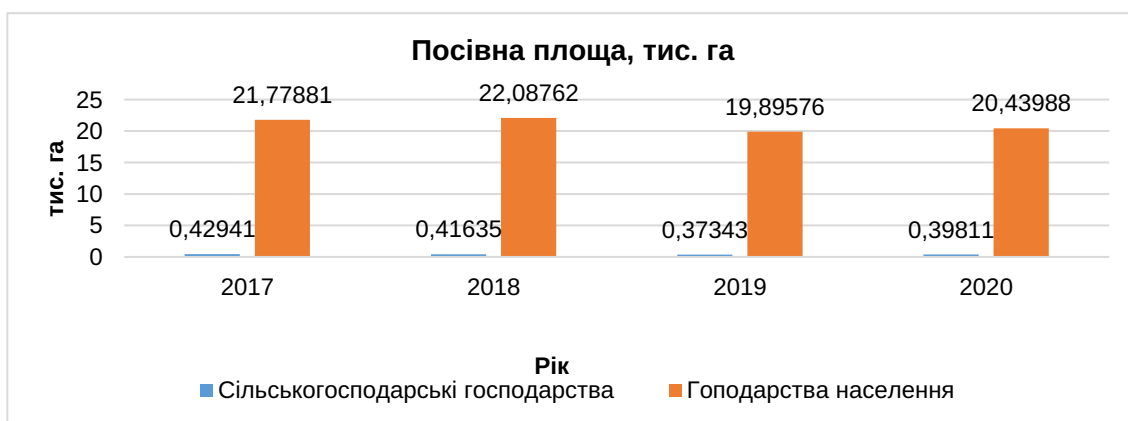

Рис. 2. Посівна площа під картоплю в розрізі господарств, тис. га [11]

картоплю експортували до Росії, Білорусії, Грузії, Молдови, Естонії, тобто до країн ближнього зарубіжжя (рис. 3). Неконкурентність картоплі обумовлена високим рівнем витрат, застарілими технологіями, низькими сортовими якістьми та відсутністю маркетингу.

Протягом 2019–2020 років Україна імпортувала понад 500 тис. т картоплі, що перевищує рекорд, встановлений у 2010–2011 роках. Такий попит на імпортований картоплю виник не випадково, оскільки в 2019 році Україна мала поганий урожай. Наші ціни на картоплю не тільки високі, але й найвищі в Східній Європі. Але в періоди максимального споживання картоплі наші фермери прагнуть підвищення цін і обмежують зберігання. Це те, що відкриває вікно для імпорту. Щомісяця імпортери постачають в країну від 30 до 50 тис. т картоплі, а це кількість, що дорівнює принаймні двом рокам імпорту минулого сезону [6].

Сприятливі природно-кліматичні умови в Україні дозволяють вирощувати картоплю практично на всій її території. Найкращі умови для вирощування картоплі створені на Поліссі, де завдяки чорноземам отримують найвищі показники врожайності (табл. 1). Найбільше картоплі можна зібрати в низовинах Полісся, а саме на півночі та заході країни.

В порівнянні з 2011 роком, коли був отриманий рекордний урожай картоплі, відбулася регіональна переспеціалізація в галузі. У 2017–2020 роках найвищий обсяг виробництва був у регіонах Лісостепу. У результаті різко скоротилося виробництво картоплі на Поліссі, яке раніше годувало майже весь південний регіон, значно збільшились площі лісостепових і степових районів. Якщо у 2010 році на Полісся припадало 59% площі, засадженої картоплею, на Лісостеп – 25% і на Степ – 16%, то у 2011 році відповідно 33%; 45% і 21%, а у 2019 році відповідно 29%; 44%; 18% [1].

Рис. 3. Динаміка експорту та імпорту картоплі, тис. т [5]

Таблиця 1

Показники виробництва картоплі в розрізі природних зон України [11]

Природні зони, рік	Господарства усіх категорій		
	площа зібрана,	обсяг виробництва,	урожайність,
	тис.га	тис.ц	ц з 1 га зібраної площі
Полісся			
2017	361,1	66534,7	183,8
2018	370,8	67631,5	180,9
2019	373	62134,3	166,3
2020	390,2	64275,1	164,7
Лісостеп			
2017	585,3	104617,7	178,1
2018	583,7	109497,8	188,8
2019	581,4	94345,4	160,8
2020	579,1	96980,3	165,5
Степ			
2017	249,4	29465	121,2
2018	237,9	26376,7	118,2
2019	228,6	25392,2	118,7
2020	229,9	26386	122,5

У залежності від зони вирощування картоплі змінюється технологія висадки, зрошення та збору врожаю. Зокрема, густина висадки картоплі в різних зонах повинна становити:

- на Поліссі – 55-65 тис. бульб на 1 га;
- у Лісостепу – 55-60 тис. бульб на 1 га;
- у Степу – 50-55 тис. бульб на 1 га [2].

У деяких районах картопля потребує різних способів поливу та зрошення. Щоб забезпечити високий урожай бульб, потрібно забезпе-

чити достатню вологу в ґрунті. У період вегетації картоплі потрібно 250 мм дощової води, або 2500 м³/га води. В межах України такі показники є лише в теплі періоди на Поліссі. Що стосується лісостепової зони, особливо Степу, то опади трапляються значно рідше і нерівномірно. Навіть у роки з великою кількістю опадів, між сезонами дощів, картоплі може не вистачати вологи. Тому в степових регіонах полив картоплі необхідний для отри-

мання гарантованого врожаю, в Лісостепу полив є бажаним, а вже у зоні Полісся зрошення можна здійснювати лише в окремі роки.

Норми зрошення також встановлюються на основі умов зволоження території. Якщо для раннього збору картоплі в Степу потрібно 1500 м³/га води, то в Лісостепу – 800–1000, на Поліссі достатньо 300–500 м³/га.

У зоні Степу необхідно проводити вологозарядкові поливи кожного року, у лісостепових – лише в окремі роки, Поліссі – дуже рідко. У спекотне літо або в певний період часу для покращення мікроклімату регіону в різних місцях необхідно використовувати освіжаюче зрошення. У регіонах Степу та Лісостепу проводиться зрошення з метою зібрати ранню картоплю, щоб улітку постачати її населенню.

У цьому випадку не ставиться за мету досягнення рекордно високого урожаю [3].

Споживання картоплі в українських регіонах сильно варіюється. За даними Держкомстату України, споживання картоплі на душу населення, як і виробництво, є найвищим в регіонах Лісостепу (табл. 2), зокрема у Львівській та Хмельницькій областях, а також у Сумській та Волинській областях Полісся. Протягом 2017–2020 років жителі цих районів споживали в середньому 180 кілограм картоплі на одного. Також картопля є важливою частиною щоденного раціону в Івано-Франківській, Рівненській, Вінницькій та Тернопільській областях.

За даними таблиці 2, мешканці Запорізької, Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської областей їдять

Таблиця 2

Показники споживання картоплі в розрізі природних зон України, кг на одну особу за рік [11]

Природні зони/Рік	2017	2018	2019	2020
Полісся				
Україна	143,4	139,4	135,7	134
Волинська	183,9	188,2	183,9	178,5
Рівненська	178,2	168	168,6	158,8
Сумська	178,2	180,3	175,7	168
Чернігівська	175,6	173,5	164,9	164,1
Всього	715,9	710	693,1	669,4
Лісостеп				
Україна	143,4	139,4	135,7	134
Вінницька	186,9	174	165,4	168
Київська	133	125,7	123,6	118,9
Львівська	183,9	180,2	178,4	180,1
Полтавська	146,7	140,1	141,9	137,7
Тернопільська	167,8	160,1	163,1	156,5
Харківська	127	119,3	110,5	103,5
Хмельницька	187,1	187,5	176,9	169,2
Черкаська	158,8	159,7	157,1	164,4
Всього	1291,2	1246,6	1216,9	1198,3
Степ				
Україна	143,4	139,4	135,7	134
Дніпропетровська	124,8	124,1	114,1	115,7
Донецька	101,4	92	92,2	92,5
Запорізька	107,6	97,2	99,5	96,2
Кіровоградська	151	158	148	144,8
Луганська	117,2	110,7	110,6	110,9
Миколаївська	115,6	122,3	116,7	123,5
Одеська	107,1	107,5	102,1	96,7
Херсонська	139,4	140,8	130,7	135,6
Всього	964,1	952,6	913,9	915,9

картоплі менше, ніж в інших регіонах. У цих регіонах на душу населення споживається від 92 до 120 кг бульб на рік [11].

Таким чином, регіони Лісостепу лідирують як за виробництвом, так і за споживанням картоплі. Також і на Поліссі за сприятливих кліматичних умов сільськогосподарські виробники спеціалізуються на вирощуванні картоплі. Тому населення регіону віддає перевагу стравам з цього овочу.

Висновки. Галузь картоплярства в Україні вважається однією з пріоритетних в сільському господарстві. Аналіз ринку картоплі показав, що лише два відсотка цієї культури вирощується промисловими підприємствами, решта – в домашніх господарствах. Як обсяг виробництва, так і засівна площа протягом

2017–2020 років зростає, однак темпи зростання обсягу перевищують темпи зростання площі, тому можна говорити про підвищення рівня врожайності. Протягом аналізованого періоду імпорту картоплі в Україну зріс, а експорт, навпаки, зменшився через зниження конкурентоспроможності української картоплі.

Зональна спеціалізація виробництва картоплі показала, що найкращі умови для вирощування на Поліссі, однак з 2011 року відбулась переспеціалізація на користь регіонів Лісостепу. Відповідно, зросли і показники споживання картоплі в цих регіонах. Поділ території України на природно-кліматичні зони пояснює різні технології вирощування картоплі та зрошення полів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ястремська А. А. (н.д.) Картоплярство стратегічна галузь сільського господарства. URL: <https://ru.calameo.com/read/0024381284115d73c1313>.
2. Технологія вирощування картоплі (н.д.). URL: <https://growex.ua/ua/blog/tehnologiya-vyrashchivaniya-kartofelya>.
3. Особливості вирощування зрошуваної картоплі (н.д.). URL: <http://www.lektravy.inf.ua/grow/kailyard/potato/ov.htm>.
4. Староселець І. (н.д.) Українське картоплярство: бізнес чи сізифів камінь. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3092887-ukrainske-kartoplarstvobiznes-ci-sizifiv-kamin.html>.
5. Картопляний ринок України та світу в ІНФОГРАФІЦІ (н.д.). URL: <https://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/kartofelnyi-rynok-ukrainy-i-mira-v-infografike>.
6. Ринок картоплі в Україні: висновки та наслідки минулого сезону (н.д.). URL: <https://info.shuvar.com/news/4294/Rynok-kartopli-v-Ukrayini:-vysnovky-ta-naslidky-mynuloho-sezonu>.
7. Бондарчук А. А. Наукове забезпечення виробництва картоплі в Україні. *Картоплярство : міжвід. темат. наук. зб. Київ. Серія «Аграрна наука»*. 2004. Вип. 3. С. 3–9.
8. Іскакова О. Ш. (2017) Продуктивність сортів картоплі літнього садіння в умовах Півдня України на краплинному зрошенні. Автореф. дис. канд. с.–г. наук. Херсон, 2017.
9. Жук Т. М. Фотосинтетична діяльність та продуктивність різних сортів картоплі залежно від умов вирощування. Автореф. дис. канд. біолог. наук. Київ, 2000.
10. Картоплярство є однією із пріоритетних галузей сільськогосподарського виробництва в Україні – проблеми, здобутки та пропозиції щодо інноваційного розвитку галузі (н.д.). URL: http://naas.gov.ua/newsall/newsnaan/?ELEMENT_ID=6596.
11. Державна служба статистики України (н.д.). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Yastremskaya, A. A. (n.d.). *Kartopliarstvo stratehichna haluz silskoho hospodarstva* [Potato is a strategic branch of agriculture]. Retrieved from: <https://ru.calameo.com/read/0024381284115d73c1313> [in Ukrainian].
2. *Tekhnolohiia vyroshchuvannia kartopli* [Potato growing technology]. Retrieved from: <https://growex.ua/ua/blog/tehnologiya-vyrashchivaniya-kartofelya>.
3. *Osoblyvosti vyroshchuvannia zroshuvanoi kartopli* [Features of growing irrigated potatoes]. Retrieved from: <http://www.lektravy.inf.ua/grow/kailyard/potato/ov.htm>.
4. Staroselets, I. (n.d.). *Ukrainske kartopliarstvo: biznes chy sizifiv kamin* [Ukrainian potato growing: business or Sisyphus stone]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3092887-ukrainske-kartoplarstvobiznes-ci-sizifiv-kamin.html>.
5. *Kartoplianyi rynek Ukrainy ta svitu v INFOHRAFITSi* [Potato market of Ukraine and the world in INFOGRAPHICS]. Retrieved from: <https://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/kartofelnyi-rynok-ukrainy-i-mira-v-infografike>.

6. Rynok kartopli v Ukraini: vysnovky ta naslidky mynuloho sezonu [Potato market in Ukraine: conclusions and consequences of the last season]. Retrieved from: <https://info.shuvar.com/news/4294/Rynok-kartopli-v-Ukrayini:-vysnovky-ta-naslidky-mynuloho-sezonu>.

7. Bondarchuk, A. A. (2004) Naukove zabezpechennia vyrobnytstva kartopli v Ukraini [Scientific support of potato production in Ukraine]. *Potato growing: interdepartmental. topic. science collection*. Kyiv, Agrarian Science, pp. 3–9. [in Ukrainian]

8. Iskakova, O. S. (2017). Produktivnist sortiv kartopli litnoho sadinnia v umovakh Pivdnia Ukrainy na kraplynnomu zroshenni [Productivity of summer potato varieties in the conditions of the South of Ukraine on drop irrigation]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kherson. [in Ukrainian]

9. Zhuk, T. M. (2000). Fotosyntetychna diialnist ta produktivnist riznykh sortiv kartopli zalezno vid umov vyroshchuvannia [Photosynthetic activity and productivity of different varieties of potatoes depending on growing conditions]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian]

10. Kartopliarstvo ye odniieu iz priorytetnykh haluzei silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini – problemy, zdobutky ta propozytsii shchodo innovatsiinoho rozvytku haluzi [Potato growing is one of the priority branches of agricultural production in Ukraine – problems, achievements and proposals for innovative development of the industry]. Retrieved from: http://naas.gov.ua/newsall/newsnaan/?ELEMENT_ID=6596.

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.